

Covid-19 Pandemisinin Turizme Etkisi Konusunda Yapılan Çalışmaların Carrot² Analizi ile Değerlendirilmesi

Sinem Kunt^{1*}

¹ Çankırı Karatekin Üniversitesi, İlgaz Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu, sinemkunt@karatekin.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-5342-4734

Öz

Bu çalışmanın amacı COVID-19' un turizme etkilerini yapılan çalışmalar çerçevesinde değerlendirmektir. 2020 yılının sonlarına doğru uluslararası turizm ekonomisinde %60-80 oranında bir azalmanın olacağı tahmin edilmektedir. Bu nedenle pandeminin etkilerini turizm özelinde incelemek önem kazanmaktadır. Çalışmada çevrimiçi görsel yazılım programı olan Carrot² kullanılmıştır. Bu program sayesinde toplam 150 adet bilimsel kaynağa ulaşılmıştır. Bu kaynaklar kümeleme analizi ile kategorilere ayrılmıştır. COVID-19 ve turizm etkisi terimlerinin yer aldığı çalışmalardan en büyük küme olarak "COVID-19' un turizm endüstrisine etkisi (32)" bulunmuştur. Bulunan küme içindeki çalışmalardan pandeminin ülkelere ve turizmle ilişkili sektöre etkisi de incelenmiştir. Sonuç olarak havayolu, kasino, kruvaziyer, otel, araba kiralama ve restoran endüstrilerinde büyük oranlarda gelir kayıpları yaşanmıştır. Bunun yanı sıra seyahat kısıtlamaları uygulayan ülkelerde %43 ile %99 arasında değişen oranlarda ziyaretçi sayılarında ciddi düşüşler meydana gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Turizm, Carrot² Analizi

The Evaluation of the Studies on the Effect of Tourism of Covid-19 Pandemia with Carrot² Analysis

Abstract

The purpose of this study is to evaluate the effects of COVID-19 on tourism within the framework of the studies. Towards the end of 2020, it is estimated that there will be a 60-80% decrease in the international tourism economy. Therefore, it is important to examine the effects of the pandemic in tourism. Carrot², an online visual software program, was used in the study. Thanks to this program, a total of 150 scientific resources have been reached. These resources are categorized by cluster analysis. "The impact of COVID-19 on the tourism industry (32)" has been found as the largest cluster from the studies that include the terms COVID-19 and tourism impact. Among the studies in the cluster found, the effect of the pandemic on the countries and the tourism-related sector was also examined. As a result, airline, casinos, cruise, hotel, rent a car and restaurant industries experienced huge loss of income. In addition, countries with travel restrictions ranging from 43% to 99% experienced a serious decrease in the number of visitors.

Keywords: COVID-19, Tourism, Carrot² Analysis

Önerilen Atıf/Suggested Citation

Kunt, S. (2021). Covid-19 Pandemisinin Turizme Etkisi Konusunda Yapılan Çalışmaların Carrot² Analizi ile Değerlendirilmesi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 30-47.

**Sorumlu yazar e-posta: sinemkunt@karatekin.edu.tr

Araştırma Makalesi

Cilt 5, Sayı 1, 2021
ss. 30-47

Gönderim : 14.09.2020
1. Düzeltme: 18.11.2020
Kabul Tarihi: 13.12.2020

Research Article

Vol 5, No 1, 2021
pp. 30-47

Received : 14.09.2020
Revision1: 18.11.2020
Accepted: 13.12.2020

GİRİŞ

Tarih boyunca küresel salgın hastalıklar incelendiğinde, liste neredeyse 1500' lü yılların öncesine kadar uzanmaktadır. Tarihi pandemi ve epidemiler arasında "Kara Veba, Kolera, Tifo ve Grip diğer adı ile 'Influenza' (İspanyol gribi, Hong Kong gribi, Domuz gribi)" türleri bulunmaktadır. Günümüzde ise devam eden pandemiler AIDS (HIV- İnsan Immün Yetmezlik Virüsü) ve SARS-CoV-2 (COVID-19) olarak tanımlanmaktadır (Gürsu, 2020). Salgın hastalıklar, tarih boyunca sadece enfekte olmuş bireyleri değil, tüm toplumu pek çok yönden etkilediğinden insanlık için sorun oluşturmuştur (Parıldar, 2020). Tüm Dünya'yı etkisi altına alan COVID-19 pandemisinin özellikle talep yönlü gelişen turizm sektörünü de ciddi bir şekilde etkilediği gözlenmektedir. Pandeminin turizm sektörüne etkileri konusunda yapılan çalışmaların incelenmesi etkilerin somut bir şekilde ortaya konması açısından önem taşımaktadır.

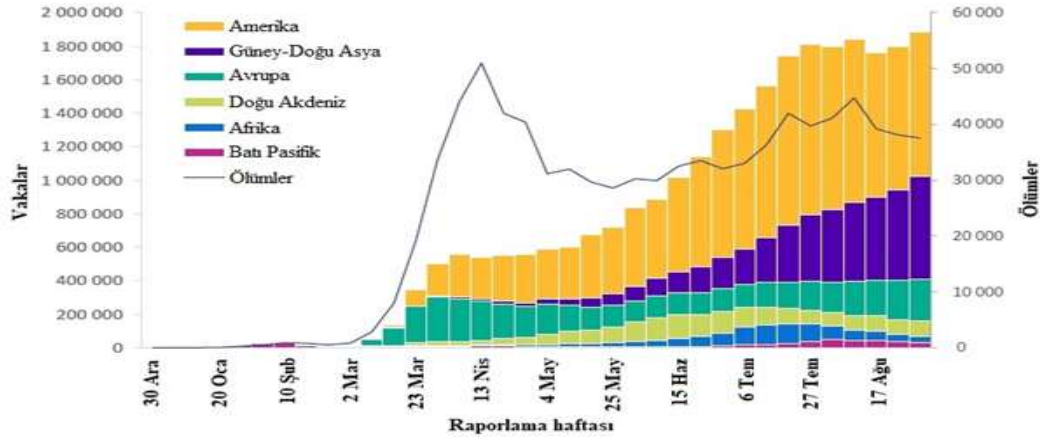
LİTERATÜR TARAMASI

Covid-19 Etkileri

Yeni ve bulaşıcı bir koronavirüs (COVID-19) de Aralık 2019' un ortalarında Çin'in en kalabalık şehri olan Wuhan' da ortaya çıkmıştır. 2003 yılında ortaya çıkan şiddetli akut solunum sendromuna (SARS) benzer şekilde, COVID-19 da insanlar arasında hava yoluyla bulaşan bir hastalıktır. COVID -19, Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) benzeri görülmemiş bir küresel pandemi olarak ilan ettiği bir halk sağlığı krizine dönüşmüştür. Bugüne kadar DSÖ' ye "toplamda yaklaşık 27 milyon COVID-19 vakası ve 900.000 ölüm bildirilmiştir. 6 Eylül' de sona eren hafta için, bir önceki haftaya göre (24-30 Ağustos) vaka sayısında %5 artış ve ölüm sayısında %2 azalma ile 1,8 milyondan fazla yeni vaka ve 37.000 yeni ölüm bildirilmiştir" (Sağlık Bakanlığı, 2020).

DSÖ' nün açıkladığı verilere dayanarak elde edilen Şekil 1'de COVID-19'un ortaya çıktığı Aralık 2019 yılından itibaren sekiz aylık süreçte ölüm oranların 2 Mart 2020 tarihinden itibaren hızla yükseldiği ve 13 Nisan' da en üst düzeye çıktığı (50.000 ve üzeri) görülebilmektedir. 4 Mayıs haftasında ölüm oranları (35.000 ve altı) düşüşe geçmesine rağmen 25 Mayıs'tan sonra ölüm oranlarındaki dalgalanma dikkat çekmektedir.

Uluslararası alanda COVID-19 bölgeler açısından incelendiğinde en fazla ölüm ve vaka sayısının Amerika Bölgesinde olduğu bunu sırasıyla Güney-Doğu Asya, Avrupa, Doğu Akdeniz, Afrika ve Batı Pasifik bölgeleri takip ettiği söylenmektedir.

Şekil 1: COVID-19 vaka ve ölüm oranları

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2020

DSÖ' ye göre 6 Eylül 2020 tarihinde yeni vakalar ve yeni vakalarda görülen yüzde değişim oranları ile 6 Eylül 2020 tarihinde yeni ölüm ve yeni ölüm oranlarındaki yüzde değişim oranları aşağıdaki Tablo 1' de görülmektedir.

Tablo 1: DSÖ Bölgelerine göre, 6 Eylül 2020 tarihinde bildirilen doğrulanmış COVID-19 vakalarının ve COVID-19 kaynaklı ölümlerin sayısı*

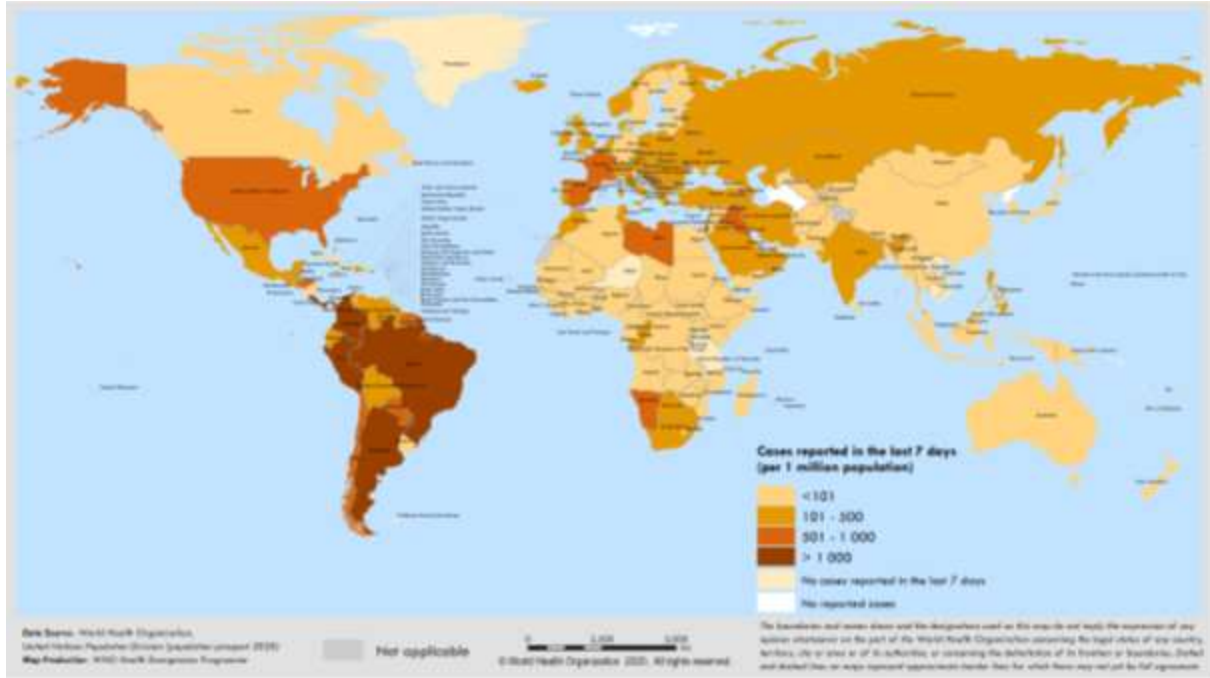
DSÖ Bölgesi	Son 7 gündeki yeni vakalar (%)	Son 7 gündeki yeni vakalarda yüzde değişim*	Toplam vakalar (%)	Son yedi gündeki yeni ölümler (%)	Son 7 gündeki yeni ölümlerde yüzde değişim*	Toplam ölümler (%)
Amerika	862.478 (%46)	%1	14.001.390 (%52)	22.325 (%59)	-%4	484.079 (%55)
Güney-Doğu Asya	616.795 (%33)	%14	4.689.943 (%18)	8124 (%22)	%4	83.400 (%10)
Avrupa	247.125 (%13)	%4	4.475.267 (%17)	3015 (%8)	%9	222.279 (%25)
Doğu Akdeniz	92.699 (%5)	%6	1.996.246 (%8)	2244 (%6)	-%1	52.710 (%6)
Afrika	38.639 (%2)	-%12	1.083.152 (%4)	1207 (%3)	-%14	22.929 (%3)
Batı Pasifik	28.907 (%2)	-%20	516.478 (%2)	644 (%2)	-%7	11.206 (%1)
Diğer*	-	-	741 (<%1)	-	-	13 (<%1)
Küresel	1.886.643 (%100)	%5	26.763.217 (%100)	37.559 (%100)	-%2	876.616 (%100)

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2020

*6 Eylül 2020 tarihindeki verilere aittir.

DSÖ tarafından bildirilen 06 Eylül 2020 tarihli yeni korona virüs haftalık durum raporuna göre Güney-Doğu Asya Bölgesi, "bildirilen 600.000' den fazla yeni vaka ile 6 Eylül'de sona eren hafta için, bir önceki haftaya göre (24-30 Ağustos) yeni COVID-19 vakalarında en yüksek artışı göstermeye devam etmiştir. Avrupa ve Doğu Akdeniz Bölgelerinde 06 Eylül 2020 tarihinde bildirilen yeni vaka sayısında, 24-30 Ağustos 2020 tarihine kıyasla bir artış görülürken, Afrika ve Batı Pasifik Bölgeleri 24-30 Ağustos 2020 tarihine kıyasla, 06 Eylül 2020 tarihinde hem vaka hem de ölümlerde azalma göstermiştir. Amerika Bölgesi, bildirilen vakalarda %1'lik bir artış göstermiş diğer yandan ölümlerde de %4' lük bir azalma görülmüştür. Ancak Amerika Bölgesi, 30 Ağustos-06 Eylül 2020 tarihleri arasında bildirilen tüm yeni vakaların neredeyse yarısını oluşturarak küresel olarak hastalığın en yüksek yükünü taşımaya devam etmektedir" (Sağlık Bakanlığı, 2020).

DSÖ tarafından bildirilen 06 Eylül 2020 tarihli yeni korona virüs haftalık durum raporuna göre ülkeler ve bölgeler açısından COVID-19 vakası Şekil 2' de görülmektedir.

Şekil 2: Ülkelere ve bölgelere göre, 31 Ağustos – 6 Eylül 2020 tarihleri arasında 1 milyon nüfus başına bildirilen COVID-19 vakası

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2020

Şekil 2'ye göre ülkeler ve bölgeler açısından COVID-19 vaka sayıları incelendiğinde, Güney Afrika Bölgesindeki vakalar 31.08.2020-06.09.2020 tarihleri arasında azalma göstermiştir. Diğer taraftan Afrika tüm yeni vakaların %37' sini oluşturarak bölgedeki en yüksek vaka sayısını bildirmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri ve Brezilya, Amerika Bölgesindeki tüm COVID-19 vakalarının yaklaşık 3/4' ünü oluşturmaktadır.

Doğu Akdeniz Bölgesinde en yüksek sayıdaki yeni vakalar; Irak, İran, Fas, Suudi Arabistan ve Kuveyt' te görülmüştür. Yeni COVID-19 vakalarındaki en yüksek sayıyı Irak bildirmiştir.

Avrupa Bölgesindeki ülkelerden olan Fransa, yaklaşık 44.000 vaka ile 31.08.2020-06.09.2020 tarihleri arasında en yüksek sayıdaki yeni vakayı bildirmiştir. Fransa'yı 40.000'in biraz üzerinde İspanya takip etmiştir. Rusya ve Ukrayna da çok sayıda vaka bildirmiştir.

Güney-Doğu Asya Bölgesinde ise Hindistan, 31.08.2020-06.09.2020 tarihleri arasında en yüksek günlük yeni vaka sayısı olan günde ortalama 81.582 vaka ile 600.000 yeni vakaya ulaşarak, oldukça yüksek sayıda yeni vaka bildirmiştir. Son olarak Batı Pasifik Bölgesi'nde en fazla yeni vaka bildiren üç ülke Filipinler, Japonya ve Güney Kore olmuştur.

Covid-19'un Turizm Sektörüne Etkisi

Mart ayında, Amerika ve Avrupa Bölgeleri art arda pandeminin merkez üssü haline gelmiş ve birçok ülke insan hareketliliğine kısıtlamalar getirmiştir (DSÖ, 2020). Dünya nüfusunun %90' ından fazlasını etkileyen uluslararası seyahat yasakları bunun yanı sıra halka açık toplantılar ve topluluk hareketliliği üzerindeki yaygın kısıtlamalar nedeniyle birçok sektör olumsuz etkilenmiştir. Başta ulaştırma işletmeleri olmak üzere seyahat ve yiyecek içecek işletmeleri ciddi oranda hem müşteri hem de gelir kaybetmiştir (Faus, 2020; Husain, 2020).

COVID-19 sebebi ile seyahat kısıtlamalarına bağlı olarak hava yolculuğu, seyahatler ve konaklama oranlarına ilişkin ilk veriler çarpıcı olmuştur. Yaşanan gelişmelerden sonra turizm, Mart 2020'de büyük ölçüde olumsuz etkilenmiştir (Gössling, Scott ve Hall, 2020). COVID-19'un Ocak-Nisan 2020 arası turizm üzerindeki etkisine ilişkin 2019 yılının aynı aylarına göre uluslararası turist sayısının 180 milyon azaldığı (Dünya Turizm Örgütü, 2020a) bildirilmiştir. Uluslararası turizmden elde edilen gelirlerden ise söz konusu zaman diliminde 195 milyar ABD doları kaybedilmiştir (Dünya Turizm Örgütü, 2020a). Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği, Mart 2020'de azalan yolcu sayısı nedeniyle toplam kaybının 84.3 milyar ABD doları olduğunu, talepte %54 azalma yaşandığını, Ocak ve Haziran arası 7.5 milyon uçuş iptallerinin gerçekleşmesi ile toplam gelir kaybının 419 milyar ABD doları olduğunu açıklamıştır (Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği, 2020). Koronavirüs de dahil olmak üzere bulaşıcı hastalık salgınları, insan hareketliliğine dayandığı için turizm sektörünü büyük ölçüde tehlikeye atmıştır. Örneğin 23-26 Ocak 2020 tarihleri arasında Çin' deki otellerin doluluk oranı bir önceki yılın aynı dönemine göre %71 düşmüş ve Pekin' deki birçok otel kapanmıştır (Baker, 2020).

Yapılan araştırmalar "Yeni Koronavirüs' ün ülke ekonomilerinde etkileri uzun süre hissedilebilecek türden zararlar oluşturacağı ve turizm sektörünün de bu zararlardan doğrudan olumsuz bir şekilde etkileneceğini" ifade etmektedir (Acar, 2020: 7). Pandeminin bir sonucu olarak, birçok ülke ve bölge en çok etkilenen bölgelere gelen vatandaşlar veya yeni seyahat edenler için karantina, giriş yasağı veya farklı

kısıtlamalar getirmiştir (Salcedo, Yar ve Cherelus, 2020). Avusturalya hükümeti ise tüm yabancı ülke ve bölgeler için geçerli olan veya kendi vatandaşlarının yurtdışına seyahat etmesini engelleyen küresel kısıtlamalar uygulamıştır (Smartraveller, 2020). Seyahat etme isteğinin azalmasıyla birlikte, kısıtlamaların bu bölgelerdeki seyahat sektörü üzerinde olumsuz bir ekonomik etkisi olmuştur. Diğer taraftan olası bir uzun vadeli etki, iş seyahatlerinin ve uluslararası konferansların azalmasına ve sanal, çevrimiçi eşdeğerlerinin yükselmesini de beraberinde getirmiştir (Fredman, 2020).

Yukarıda ifade edildiği gibi turizm ekonomisi, koronavirüs (COVID-19) pandemisinden ağır bir şekilde etkilenmiş ve pandeminin yayılma hızını kontrol altına almak için ülkeler ve bölgeler tarafından çeşitli önlemler alınmıştır. Diğer yandan pandeminin süresine bağlı olarak revize edilmiş senaryolar potansiyel etkinin 2020' de uluslararası turizm ekonomisinde %60-80' lik bir düşüş arasında değişebileceğini ön görmektedir (Dünya Turizm Örgütü, 2020b). Ülkeler, turizm sektörünü desteklemek için acil önlemlerin yanı sıra, kurtarma önlemleri geliştirmeye de yönelmektedir. Bunlar arasında; seyahat kısıtlamalarının kaldırılması, ziyaretçilerin güveninin yeniden sağlanması ve turizm sektörünün gelecek için yeniden düşünülmesi yer almaktadır (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, 2020)

Dünya genelinde pek çok turizm araştırmacısı neredeyse tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19' a yönelik çalışmalar yürütmektedir (Zenker ve Kock, 2020). COVID-19' a ilişkin yapılan çalışmaların sayısı da günden güne artmaktadır. Uluslararası alanda ekonomik, sosyal, çevresel ve teknolojik etkileri ciddi oranda görülen COVID-19' un ortaya çıktığı günden bu yana oldukça geniş bir literatüre sahip olduğu söylenebilmektedir. Örneğin 12 Eylül 2020 tarihinde Google akademikte yapılan bir taramaya göre uluslararası alanda Covid anahtar kelimesi ile yaklaşık olarak 1.750.000 bilimsel çalışma yapılmıştır. COVID-19 ve turizm etkisi konusunda yapılan Türkçe taramada 510 (Google Akademik, 2020a), İngilizce taramada ise 25.100 sonuç bulunmuştur (Google Akademik, 2020b).

Her geçen gün genişleyen bir literatürde gelişmelere yönelik çalışmalar yürütmek ve yayınları takip etmek ciddi anlamda bilim insanlarının zamanını almaktadır. Bu nedenle bu çalışmanın amacı COVID-19 pandemisinin turizme etkileri konusunda yapılan çalışmaların incelenmesini sağlamak ve kısa sürede literatür bilgisi sunarak bu alanda farkındalık oluşturmaktır. Sağlık, ekonomi ve eğitim başta olmak üzere turizm de COVID-19'dan ciddi oranda etkilenmiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için turizm sektörü önemli bir istihdam, devlet geliri ve döviz kaynağıdır (Girgin, 2019). Bu sebeple sektörün olumsuz etkilenmesi ülkeler açısından büyük ekonomik kayıplar anlamına gelmektedir (Gössling, Scott ve Hall, 2020). Başta ulaştırma işletmeleri olmak üzere seyahat, konaklama, yiyecek içecek işletmeleri kısacası turizmin bağlı olduğu tüm iş kolları üzerinde COVID-19' un olumsuz etkileri hala devam etmektedir. Yapılan çalışma bu noktada önem kazanmaktadır. Güvenli ve sağlıklı turizme geçiş sürecinde olumlu gelişmeler yaşanmasına rağmen pandeminin kontrol altına alınmadığı sürece etkilerinden ve yapılan çalışmalardan bahsetmek yerinde olacaktır.

Günümüzde gelişen bilgi teknolojileri sayesinde bilimsel çalışmalara erişmek daha az zaman almaktadır. Özellikle Web Bilgi Erişimi ve Web Madenciliği ile ilgilenen uygulamaların veya yazılım programlarının hızlı gelişimi sayesinde bilgiye ulaşmak daha çok çeşitlenmektedir. Yazılım programlarından Web tabanlı bir program olan Carrot² açık kaynaklı bilimsel çalışmaları kısa bir süre içerisinde bir araya getirerek kümeler halinde bir çerçeve sunması açısından araştırmacılara büyük kolaylık sağlamaktadır (Stefanowski ve Weiss, 2003; Osinski ve Weiss, 2005a). COVID-19' un turizme etkisi konusunda yapılan çalışmalara kısa sürede erişme ve analiz etme imkanı vermesinden dolayı bu çalışmada Carrot² yazılım programı ve analizi kullanılmıştır.

YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı COVID-19 pandemisinin turizme etkisi konusunda yapılan çalışmaların Carrot² analizi ile değerlendirmektir. Carrot² analizi açık kaynak kodlu, online tabanlı da kullanılabilen bir yazılım programıdır. Carrot²'nin ilk sürümü, 2001 yılında Dawid Weiss tarafından, STC (Sonek Ağacı Kümeleme) kümeleme algoritmasının Lehçe arama sonuçlarını kümelemeye uygulanabilirliğini doğrulamak için yürüttüğü yüksek lisans tezinin bir parçası olarak uygulanmıştır (Weiss, 2001). Carrot²'nin kaynak kodu 2002'den itibaren kullanılan bir programdır. 2003 yılında, arama sonuçlarının kümelenmesi için özel olarak tasarlanmış yeni bir metin kümeleme algoritması eklenmiştir (Osinski ve Weiss, 2005b). 2020 yılında ise güncel ve geliştirilmiş 4.0.0 sürümü ile kullanılmaya devam etmektedir.

Carrot², aramaları kümeleme algoritması ile tematik kategorilere ayırarak bileşenler sunmaktadır. Açık erişimli kaynakların sonuçları kümelenmektedir. Programın araştırma konusu turizm olan çalışmalarda da kullanıldığı görülmüştür (Cassavia, Dicosta, Masciari ve Saccà, 2015; Pelupessy, 2018). Bilimsel projelerin sonuçlarına katkıda bulunmanın ve açık kaynak topluluğu ile entegre etmenin önemine ve avantajlarına da sahiptir (Osinski ve Weiss, 2005a). Bunun yanı sıra kısa bir süre içerisinde çok fazla kaynağı tarayıp dosyalar halinde ayırmaktadır. Bu özellik bilim insanlarına çok kısa sürede bilimsel kaynaklara ulaşma imkanı ve analiz avantajlarını sağlamaktadır.

Program avantajlarının yanı sıra bazı kısıtlara da sahiptir. Örneğin program; dil, ülke ve kaynak kriterlerine yer verilerek Java programı ile tasarlanmıştır. Dil kriteri olarak “İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca ve İspanyolca” olmak üzere beş seçenek bulunmaktadır. Araştırmacılar tercih ettiği dilde aramalarını yapabilmektedir. Ülke kriterinde ise “Avustralya, Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya, İspanya, İsviçre ve Lichtensen” olmak üzere sekiz ülke yer almaktadır. Diğer bir ifade ile ulaşılan kaynaklar söz konusu ülkelerde yapılmış çalışmaları ifade etmektedir. Kaynak kriterinde “hepsi ve en hızlı” olmak üzere iki seçenek sunulmaktadır. Son olarak yazılım programı, güvenli arama seçeneği “açık veya kapalı” olarak tercih edilebilmektedir. Araştırmacılar, tercih ettikleri kriterleri kullanarak programın arama butonuna erişmek istedikleri terimi veya terimleri yazıp kısa sürede pek çok bilimsel kaynağa ulaşabilmektedirler.

COVID-19'un turizme etkisi konusunda yapılan çalışmalara kısa sürede erişme ve analiz etme imkanı vermesinden dolayı bu çalışmada Carrot² yazılım programı ve analizi kullanılmıştır. Bunun yanı sıra çalışmada, COVID-19 ve turizm etkisi konusunda daha detaylı sonuçlara ulaşabilmek amacıyla üç aşamalı bir analiz tercih edilmiştir. Birinci aşamada COVID-19 ve turizm etkisi terimlerinin yer aldığı çalışmaları tespit etmek üzere kümeleme analizi kullanılmıştır. Bu aşamada elde edilen çalışmalar kategoriler halinde düzenlenmiştir (Bkz. Tablo 2). Ayrıca kümeleme analizi sonucunda ortaya çıkan çalışmaların Treemap (Bilgi görselleştirme) ile görsel sunumuna yer verilmiştir (Bkz. Şekil 3).

İkinci aşamada en büyük küme olarak tespit edilen "COVID-19' un turizm endüstrisine etkisi" başlığındaki çalışmalardan COVID-19' un turizmle ilişkili sektörler üzerindeki etkisi derlenmiş ve tablo halinde sunulmuştur (Bkz. Tablo 3).

Üçüncü son aşamada ise COVID-19 sebebi ile seyahat kısıtlaması uygulayan ülkeler ve seyahat kısıtlamalarının ülkeler üzerindeki etkileri tespit edilmiş ve örneklerle açıklanmıştır (Bkz. Tablo 4).

Bu çalışmada elde edilen verilerin tamamı güvenli ve erişime açık web tabanlarından elde edilmiştir. Veri analizinde sistematik bir yöntem tercih edilmiştir. Veriler üç aşamada ve çok boyutlu bir bakış açısı ile incelenmiştir. Elde edilen bulgular literatürde yer alan çalışmalarla desteklenmiştir. Sözü edilen hususların çalışmanın geçerlik ve güvenilirlik konusunda kaygıları azaltıcı nitelikte olduğu ifade edilmektedir.

Çalışmanın bazı sınırlılıkları vardır. Çalışmada elde edilen bulgular, 29 Ağustos 2020 tarihinde Covid19 ve turizm etkisi başlığında yapılan arama sonucunda İngilizce dilinde yazılmış Avustralya, Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya, İspanya, İsviçre ve Lichtenen ülkelerinde erişime açık ve güvenli erişilen 150 kaynakla sınırlıdır.

BULGULAR

Carrot² programı kullanılarak yapılan COVID-19 ve turizm etkisine ilişkin aramada program sayesinde en iyi 150 çalışma bulunmuştur. Program, yazılan terim veya terimlerin yer aldığı en iyi çalışmaları tespit etmektedir. 150 çalışmanın tamamında COVID-19 ve turizm etkisi terimleri yer almaktadır ancak elde edilen verilere göre COVID-19 ve turizm etkisi terimlerinin en çok "COVID-19'un turizm endüstrisine etkisi" (32) kategorisindeki çalışmalarda kullanıldığı görülmüştür. Bu bulguyu sırasıyla; diğer konular (27), hükümet (11) ve seyahat kısıtlamaları (11) çalışmaları takip etmektedir. Diğer yandan kriz olayları, süresi, daha iyi anlamak, önemli performans analizi, ölüm oranı, Yeni Zelanda, Mısır için çoklu model SAM, Dünya ve değişen oranlara ilişkin kategorilere yönelik çalışma sayısı ise en azdır (2).

Tablo 2: COVID-19 ve turizme etki terimlerinin kullanıldığı kategoriler

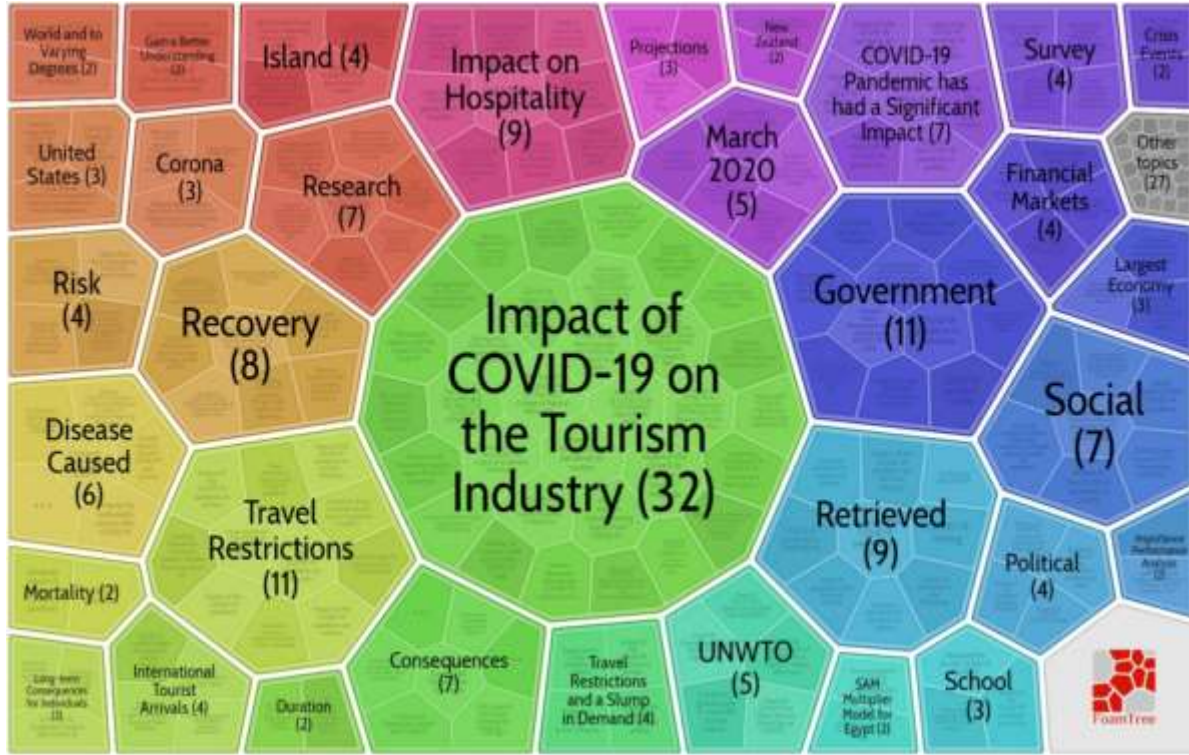
Kategori Adı	Sayı	Kategori Adı	Sayı
COVID-19'un turizm endüstrisine etkisi	32	Risk konuları	4
Diğer konular	27	Anket araştırmaları	4
Hükümet	11	Seyahat kısıtlamaları ve talepte düşüş	4
Seyahat kısıtlamaları	11	Korona	3
Konaklama üzerindeki etki	9	En büyük ekonomi	3
Derlemeler	9	Vatandaşlar için uzun dönemli sonuçlar	3
İyileşme oranları	8	Tahminler	3
COVID-19 pandemisi önemli bir etkiye sahip	7	Okul konuları	3
Sonuçlar	7	Amerika Birleşik Devletleri	3
Araştırmalar	7	Kriz Olayları	2
Sosyal araştırmalar	7	Süresi	2
Hastalık nedenleri	6	Daha iyi anlamak	2
Mart 2020	5	Önemli performans analizi	2
Dünya Turizm Örgütü (UNWTO)	5	Ölüm oranı	2
Finansal pazarlar	4	Yeni Zelanda	2
Uluslararası turist varışları	4	Mısır için çoklu model SAM	2
Adalar	4	Dünya ve değişen oranlar	2
Politik konular	4	Toplam	150

Kaynak: <https://search.Carrot2.org/#/search/web/covid19%20and%20tourism%20impact/folders> adresindeki dosyalar ile yazar tarafından oluşturulmuştur.

Aşağıda Şekil 3'te COVID-19 ve turizm etkisi başlığı ile yapılan aramada ulaşılan 150 çalışmanın kümeleme analizi sonucu ortaya çıkan görsel sunumu yer almaktadır. Tablo 2' de tespit edilen kategorilerin farklı bir içerik ile tekrar gösterilmesi amaçlanmıştır. Görsel içerikler, akılda kolay kalmasını sağlamaktadır.

Görüntülerin gücü, görüntülerin bellek gibi işlev görmesinden kaynaklanmaktadır (Karadağ, 2004: 29). Şekil 3'te en büyük kümenin "COVID-19'un turizm endüstrisine etkisi" olduğu anlaşılmaktadır.

COVID-19 pandemisinin turizme etkisinin daha ayrıntılı ele alınması amaçlanmıştır. Turizm birden çok iş halkasına sahip zincir bir sektördür (Tandoğan, 2018). Bir halkada çıkan aksaklığın diğer halkaları da etkileyeceği düşünülmektedir. Bu nedenle pandeminin sektörler temelinde incelenmesi etkinin ne derece olduğunun görülmesi açısından önemlidir.

Şekil 3: COVID-19 ve turizm etkisi terimlerinin yer aldığı çalışmaların görsel sunumu

Aşağıdaki Tablo 3'te Carrot² programı sayesinde ulaşılan dosyalardan derlenen pandeminin turizmle ilişkili sektörler üzerindeki etkisi; sektör, ülke, birlik, şehir, işletme, zaman dilimi, etki başlıkları ile ayrılmış ve örneklerle zenginleştirilmiştir.

Tablo 3: COVID-19 pandemisinin sektörler üzerindeki etkisine ilişkin örnekler

Sektörler/Endüstriler	Ülke/Birlik/Şehir/İşletme	Zaman Dilimi	Etkisi/ %
Havayolu	Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği (IATA)	Mart 2020	Azalan yolcu sayısı nedeniyle 63 ile 113 milyar ABD dolar arasında gelir kaybedileceği ifade edilmiştir.
Kasino (Casino)	Makao (Macau)	Şubat 2020	%88 gelir kaybı yaşanmıştır.
Kruvaziyer	Norveç Kruvaziyer Hattı	Mayıs 2020	1,88 milyar dolar kayıp meydana gelmiştir.
Otel	Austin/Teksas	Nisan 2020	2019 yılında aynı tarihte kullanılan 10.777 odaya karşılık 342 oda satılmıştır.
Restoran	Latin Amerika Kuzey Amerika Ortadoğu	Aralık 2019	%75-%90 arasında değişen talep azalması meydana gelmiştir.
Araba kiralama (Rent A Car)	Hertz Global Holdings	Mayıs 2020	11 defa iflas başvurusunda bulunulmuştur.

Kaynak: <https://search.Carrot2.org/#/search/web/covid19%20and%20tourism%20impact/folders> adresinden ulaşılan yayınlardan yazar tarafından derlenmiştir.

Tablo 3'te görüldüğü üzere turizmle ilişkili sektörler üzerinde pandeminin ciddi etkileri olduğu anlaşılmaktadır. Kapalı alanlarda hizmet veren restoranlar pandemiden erken etkilenen sektörlerdendir.

Aralık 2019' da özellikle Latin ve Kuzey Amerika ülkelerinde ve Ortadoğu Bölgesinde insanların dışarıda yemek yemeyi tercih etmemesi sonucu %90'lara varan oranda talep azalması meydana gelmiştir (Santos, 2020).

Şubat 2020'de ise Dünya'nın kumarhane başkenti sayılan Makao (Macau), %88 oranında gelir kaybetmiştir (Sullivan, 2020). Mart 2020' ye gelindiğinde Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği azalan talep nedeniyle 63 ile 113 milyar ABD dolar arasında gelir kaybedileceği tahminini bildirmiştir (Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği, 2020).

Nisan 2020'de pandeminin devam etmesi ve alınan tedbirler sonucu Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Teksas Eyaleti'nin en büyük dördüncü şehiri olan Austin'de sadece 342 oda satılmıştır (Edgemon, 2020). Son olarak Mayıs 2020' de kruvaziyer turizmi (Balu, 2020) ve araba kiralama sektörü ciddi oranda maddi gelir kayıpları yaşamıştır (Chokshi, 2020).

Tablo 4: COVID-19 pandemisi dolayısıyla seyahat kısıtlaması uygulayan ülkeler ve seyahat kısıtlamalarının ülkeler üzerindeki etkilerine ilişkin örnekler

Sayı	Ülke/Bölge	Zaman Dilimi	Etkileri
1	Avustralya	Şubat 2020	Avustralya'daki en az iki bölge Cairns ve Gold Coast, 600 milyon dolardan fazla gelir kaybettiğini bildirdi. Ulusal seyahat acentesi Flight Center, seyahat talebinin önemli ölçüde azalması nedeniyle Avustralya'da 100 mağazayı süresiz olarak kapattı (Taylor, 2020).
2	Bosna Hersek	Mart 2020	Bosna Federasyonu'nu ziyaret eden yabancı turist sayısı bir önceki yıla göre % 79 düşerek 9.660 oldu. Toplam turist sayısı yıllık % 75 azalarak 16.186' ya geriledi. Toplam turist geceleri % 73 azalarak 31.881 oldu. Yabancı girişler yıllık % 79 düştü (Radulovik, 2020).
3	Bulgaristan	Mart 2020	Koronavirüs salgını nedeniyle Mart ayında yabancıların girişini yasakladı. Mart 2020'de yabancı girişler yıllık % 43,7 düştü (Petrova, 2020).
4	Kamboçya	Mart 2020	Yabancı girişler yıllık % 65 düştü (Post, 2020). Kamboçya'nın 4,92 milyar ABD doları tutarındaki turizm sektörü pandemiden en çok etkilenen sektör oldu. Mart ayında toplam 223.400 yabancı turist sayısı, geçen yılın aynı ayına göre % 65 düşüş gösterdi (www.thejakartapost.com , 2020).
5	Çin	Ocak 2020	Çin turizmi, hem yurt içi hem de yurt dışı tur gruplarının yasaklanması da dahil olmak üzere, seyahat kısıtlamaları ve bulaşma korkularından büyük zarar gördü (Tan, 2020).
6	Hong Kong	Şubat 2020	Şubat 2020' de yabancı girişler bir önceki yıla göre % 96,4 ve Mart 2020' de bir önceki yıla göre % 98,6 düştü (Kwok ve Siu, 2020).
7	Kosta Rika	Mart 2020	Yabancı girişler yıllık % 51,4 düştü (Costa Rica Tourism Board, 2020).
8	Hırvatistan	Mart 2020	Yabancı girişler yıllık % 75 düşüş gösterdi (Croatian National Tourism Board, 2020).
9	Kıbrıs	Mart 2020	Yabancı girişler yıllık % 67,4 düştü (Michael, 2020).
10	Japonya	Mart 2020 Nisan 2020	Yabancı girişler yıllık % 94 düştü. Nisan ortasına kadar, yabancıların günlük girişleri yıllık % 99,9 azaldı (Japan Bound Statistics, 2020).

11	Meksika	Mart 2020	Pandemi 4.000 otel (52.400 oda) ve 2.000 restoranın kapanmasına neden olurken, havayolu sektörü de Mart ayına kadar 30 milyar MXN (1.3 milyar ABD doları) kaybetti (Velézquez, 2020).
12	Güney Kore	Mart 2020	Güney Kore'nin en büyük seyahat acenteleri Hana Tour ve Mode Tour da iptallerden 10 milyar Won (8.421.585.00 ABD dolar) kayıp bildirdi (Ik-su; Tae-joon ve Ha-yeon, 2020).
13	Amerika Birleşik Devletleri	Nisan 2020	Hawaii'ye turist girişleri % 99,5 azaldı (Coleman, 2020). Florida turizmi, 2020' nin ilk çeyreğinde % 10,7 düşüş gösterdi. Havayolu, yolcu gemisi, otobüs ve demiryoluyla seyahatlerde keskin düşüşler oldu (Mitchell, 2020).

Kaynak:<https://search.Carrot2.org/#/search/web/covid19%20and%20tourism%20impact/folders> adresinden ulaşılan yayınlardan yazar tarafından derlenmiştir.

Tablo 4'te pandemi sebebiyle seyahat kısıtlaması uygulayan ülkeler, zaman dilimi ve seyahat kısıtlamalarının ülkeler üzerindeki etkilerine ilişkin örnekler yer almaktadır. Tablo 4' te görüldüğü üzere 13 ülkede seyahat kısıtlamalarına bağlı olarak yabancı ziyaretçi sayılarında %43 ile %99 arasında değişen ciddi düşüşler meydana gelmiştir. Örneğin ziyaretçi talebinden en fazla etkilenen ülke, pandeminin merkez üssü olan %90' lara varan ziyaretçi oranı düşüşü ile Çin olmuştur. Japonya'da ise nisan ortasına kadar, yabancıların günlük girişleri yıllık %99,9 azalmıştır. En popüler destinasyonlardan olan Hawaii'de de turist girişleri %99,7 düşmüştür. Güney Kore'nin en büyük seyahat acenteleri olan Hana Tour ve Mode Tour da iptallerden 8.4 milyar ABD dolar kayıp bildirmiştir. Son olarak Meksika' da 4.000 otel ve 2.000 restoran kapanmış ve havayolu sektörü Mart ayına kadar 1.3 milyar ABD dolar kaybetmiştir.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Son zamanlarda küresel ısınma, deprem, tsunami, tayfunlar, doğal afetler ve salgın hastalıklara ilişkin haberlerle daha çok karşılaşılmaktadır. Bu felaketler, ülkeler veya bölgeler için maddi hasarlara ve can kayıplarına neden olmaktadır. Şu anda neredeyse tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 pandemisi gündemi meşgul etmeye devam etmektedir. Kontrol altına alınmadığı sürece de COVID-19 ve etkilerinden bahsedilmeye devam edilecektir. Aralık 2019'da Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan COVID-19 salgını günümüzde Çin' de ve tüm dünyada yayılmaya devam etmektedir.

Salgının yayılması hiç kuşkusuz normal dünya düzenini ve sektörleri etkilemektedir. Turizm sektörü şu anda COVID-19 salgınından en çok etkilenen sektörlerden biri haline gelmiştir. Turizm; ekonomik, sosyal, çevresel, politik ve teknolojik gelişmelerden etkilenen aynı zamanda beslenen kırılan bir sektördür. Dünya genelinde yaşanan krizlerin turizm sektörü üzerinde olumsuz etkileri olmuştur. Örneğin Kuo, Chen, Tseng, Ju ve Huang (2008), SARS krizinin Asya' daki turizm endüstrisi üzerindeki etkisini incelemiş ve ciddi bir olumsuz etkisinin olduğunu ortaya koymuştur. 2013' teki Ebola Virüs Hastalığı salgını ise Gambiya'da turizm endüstrisine %60 oranında büyük zarar vermiştir (Novelli, Burgess, Jones ve Ritchie, 2018).

Turizm sektörü birçok ülkede önemli bir gelir ve istihdam kaynağıdır. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü' nün (OECD) 2018 yılında yayınladığı rapora göre turizm, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)'nın % 4,2'sine ve istihdamın %6,9'una doğrudan katkıda bulunmuştur (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, 2018). Son zamanlarda ortaya çıkan COVID-19 küresel salgınının, ekonomik gelirlerini doğrudan, dolaylı veya uyarılmış gelir olarak turizm sektöründen sağlayan ülkeler için olumsuz sonuçları olmuştur.

Talep yönlü gelişen ve birçok iş koluna sahip turizm sektöründe, ülkelerin salgının yayılmasını önlemek amacı ile seyahat kısıtlamalarından doğan turist talebinde yüksek oranlarda düşüşler meydana gelmiştir. Bunun yanı sıra COVID-19' un doğrudan bir sonucu olarak Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi küresel seyahat ve turizm sektöründeki "50 milyon işin" risk altında olabileceği konusunda uyarılarda bulunmuştur (Faus, 2020). Yetkililer, virüsün yayılmasını yavaşlatmak için restoranları ve barları kapatırken salgın küresel gıda endüstrisini de etkilemiştir. Dünya genelinde restoranların günlük müşteri sayısı 2019' un aynı dönemine kıyasla hızla düşmüştür. Haziran 2020' de Birleşmiş Milletler, pandeminin neden olduğu durgunluk nedeniyle dünyanın yarım yüzyıldaki en kötü gıda kriziyle karşı karşıya olduğunu bildirmiştir (Husain, 2020).

Pandeminin yayılması devam ettikçe küresel etkileri de devam edecek ve bu konuda yapılacak çalışmalar da önem kazanacaktır. Günümüzde bilgiye erişim daha kolay olmakta ve daha az zaman almaktadır. Pandemi süresince dünya genelindeki büyük üniversiteler kütüphanelerindeki yayınlarını ve dergiler makalelerini ücretsiz erişime açmıştır. Özellikle Web Madenciliği veya Web Bilgi Erişimi alanlarındaki gelişmelerle bilgiye ulaşma yolları daha çok çeşitlenmektedir. 2000' li yıllarda ortaya çıkan Carrot yazılım programı bilgi teknolojilerinin ilerlemesi ile geliştirilerek 2020 yılında son sürümü ile araştırmacılara büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Bu çalışmada, şimdiden geniş bir literatüre sahip olan COVID-19 pandemisinin turizm üzerindeki etkileri konusunda yapılan çalışmalara kısa sürede erişme imkânı sağlaması açısından Carrot² yazılım programı kullanılmıştır.

Carrot² yazılım programı kullanılarak yapılan kümeleme analizi sonuçlarına göre COVID-19 ve turizm etkisi terimlerinin en çok "COVID-19' un turizm endüstrisine etkisi" kategorisindeki çalışmalarda kullanıldığı tespit edilmiştir. Pandeminin etkisi sektörler temelinde değerlendirildiğinde; havayolu, kasino, kruvaziyer, otel, restoran ve araba kiralama gibi önemli iş kollarında ciddi oranda talep ve gelir kaybı yaşandığı söylenmektedir. Kapalı alanlarda faaliyet gösteren işletmeler (kumarhane, bar, disko, restoran, alışveriş merkezleri vb.) salgının yayılmasını önlemek amacı ile geçici olarak kapatılmıştır. Bu sonuç kısıtlamaların olduğu bölgelerde pekçok kişinin işsiz kalması anlamına da gelmektedir. Bunun yanı sıra COVID-19 pandemisi dolayısıyla seyahat kısıtlaması uygulayan ülkeler ve seyahat kısıtlamalarının ülkeler üzerindeki etkileri değerlendirildiğinde; 13 ülkede seyahat kısıtlamalarına bağlı olarak yabancı ziyaretçi sayılarında %43 ile %98 arasında değişen ciddi düşüşler meydana gelmiştir.

Koronavirüs salgını yaşanan tüm olumsuz sonuçlara rağmen “yeni bir dünya düzeni” yaratılmasına zemin hazırlamaktadır. Sosyoekonomik yaşam olmak üzere özellikle eğitim, sağlık ve sosyokültürel alanların değişim ve dönüşümlerine tanık olunmaktadır ve olunacaktır. Bu değişim ve dönüşüm süreçlerinin dijitalleşme ve online işlemler yönünde ağırlık kazanacağı ifade edilmektedir (Alpago ve Alpago, 2020). Bu dönemselliğine göre zincirin bütün halkaları ona göre düzenlenmelidir. Bu doğrultuda aşağıda maddeler halinde turizm alanında gelecekte yapılacak çalışmalar için öneriler sunulmuştur.

- COVID-19 pandemisinin yayılma hızına karşı sağlık, eğitim, ekonomi ve turizm bakanlıkları koordineli bir biçimde hareket etmeli ve alternatif senaryolar hazırlanmalıdır.
- Konaklama, seyahat, ulaştırma, yiyecek ve içecek sektör temsilcileri işbirlikçi yaklaşım ile bir araya gelerek COVID-19 pandemisinin turizm üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirecek çözüm önerileri üretmelidirler.
- Turizm sektöründe çalışan personele çoklu beceri kazandırma eğitimleri verilmelidir.
- Sektörün her kademesinde çalışan personele çağın gerektirdiği beceri ve yetenekler kazandırılmalıdır.
- Üst düzey şirket yöneticileri; stres yönetimi ve kriz yönetimi konularında uzmanlık kazanmalıdır.
- Turizm sektöründe çalışan üst düzey yöneticileri, belirsizlik yönetimi konusunda örnek ülkelerin nasıl hareket ettiğini incelemelidir.
- Turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmeler, dijital pazarlama alanında teknolojik alt yapıya sahip olmalıdır.
- Teknoloji temelli turizm eğitimi üniversitelerin ders müfredatlarında yer almalıdır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Teşekkür: Katkılarından dolayı hakemlere teşekkür ederim.

Destek Bilgisi: Herhangi bir kurum ve/veya kuruluştan destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması yoktur.

Etik Onayı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun

tespiti halinde Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazar(lar)ına aittir.

Bilgilendirilmiş Onam Formu: Tüm taraflar kendi rızaları ile çalışmaya dâhil olmuşlardır.

Etik Kurul Onayı: Çalışma kamuya açık ikincil verilerin kullanılmasıyla oluşturulmuştur.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Araştırmacıların Katkı Oranı: 1. yazar katkı oranı: %100.

Veri Kullanılabilirlik Beyanı: Araştırma verileri paylaşılmamıştır.

KAYNAKÇA

- Acar, Y. (2020). Yeni Koronavirüs (COVID-19) salgını ve turizm faaliyetlerine etkisi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 7-21.
- Alpago, H. ve Alpago, D. O. (2020). Korona Virüs ve sosyoekonomik sonuçlar. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (8), 99-114.
- Baker (2020). Chinese Hotels Seeing Steep Declines From Coronavirus. [URL: <http://hotelnewsnow.com/Articles/300132/Chinese-hotels-seeing-steep-declines-from-coronavirus>] (Erişim Tarihi: 08 Eylül 2020).
- Balu, N. (2020). Norwegian Cruise Line swings to \$1.88 bln loss on charges. [URL: <https://www.nasdaq.com/articles/norwegian-cruise-line-swings-to-%241.88-bln-loss-on-charges-2020-05-14>] (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2020).
- Cassavia, N., Dicosta, P., Masciari, E. ve Saccà, D. (2015). Improving Tourist Experience By Big Data Tools. *International Conference on High Performance Computing & Simulation (HPCS)*, 20-24 July 2015, Amsterdam, pp. 553-556.
- Chokshi, N. (2020). Hertz, Car Rental Pioneer, Files for Bankruptcy Protection. *The New York Times*. [URL: <https://www.nytimes.com/2020/05/22/business/hertz-bankruptcy-coronavirus-car-rental.html>] (Erişim Tarihi: 09 Eylül 2020).
- Coleman, J. (2020). Top Hawaii tourism official retiring amid coronavirus fallout [URL: <https://thehill.com/homenews/state-watch/501123-top-hawaii-tourism-official-retiring-amid-coronavirus-fallout>] (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2020).
- Costa Rica Tourism Board (2020). [URL: <https://www.ict.go.cr/en/statistics/statistical-reports.html>] (Erişim Tarihi: 06 Eylül 2020).
- Croatian National Tourism Board (2020). [URL: <https://www.htz.hr/en-GB/tourism-information/tourism-analysis/tourism-figures>] (Erişim Tarihi: 06 Eylül 2020).
- Dünya Turizm Örgütü (2020a). New Data Shows Impact Of Covid-19 on Tourism as Unwto Calls for Responsible Restart of The Sector. [URL: <https://www.unwto.org/news/new-data-shows-impact-of-COVID-19-on-tourism>] (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2020).
- Dünya Turizm Örgütü (2020b). International Tourist Numbers Could Fall 60 80 In 2020. [URL: <https://www.unwto.org/news/covid-19-international-tourist-numbers-could-fall-60-80-in-2020>] (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2020).
- Dünya Sağlık Örgütü (2020). Coronavirus Disease (COVID-2019) Situation Reports. [URL: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/situation-reports/>] (Erişim Tarihi: 08 Eylül 2020).
- Girgin, E. (2019). Turizm Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği, (Yüksek Lisans Tezi), Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Aydın.
- Google Akademik (2020a). COVID-19 ve Turizm Etki. [URL: https://scholar.google.com/scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&q=COVID-19+ve+turizm+etki+&btnG=] (Erişim Tarihi: 12 Eylül 2020).

- Google Akademik, (2020b). COVID-19 and Tourism Effects. [URL: https://scholar.google.com/scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&q=covid19+and+tourism+effects&eq=COVID-19+and+tourism+eff] (Erişim Tarihi: 12 Eylül 2020).
- Gürsu, E. (2020). Koronavirüs Pandemisi Sars-CoV-2 Virüsüne Genel Bakış. [URL: https://www.researchgate.net/publication/341599760_Koronavirus_Pandemisi_ve_Sars-CoV-2_Virusune_Genel_Bakis] (Erişim Tarihi: 08 Eylül 2020).
- Gössling, S., Scott, D. ve Hall, C. M. (2020). Pandemics, tourism and global change: a rapid assessment of COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*, 1-20.
- Edgemon, E. (2020). Austin hotels hit with devastating drops in occupancy, revenue. [URL: <https://www.bizjournals.com/austin/news/2020/04/16/austin-hotels-hit-with-devastating-drops-in.html>] (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2020).
- Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (2018). Tourism Trends Policies Highlights. [URL: <https://www.oecd.org/cfe/tourism/2018-Tourism-Trends-Policies-Highlights-ENG.pdf>] (Erişim Tarihi: 06 Eylül 2020).
- Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (2020). Tourism Policy Responses To The Koronavirüs (COVID-19). [URL: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/tourism-policy-responses-to-the-coronavirus-COVID-19-6466aa20/>] (Erişim Tarihi: 08 Eylül 2020).
- Faus, J. (2020). This is How Coronavirus Could Affect the Travel and Tourism Industry. [URL: <https://www.weforum.org/agenda/2020/03/world-travel-coronavirus-covid19-jobs-pandemic-tourism-aviation/>] (Erişim Tarihi: 08 Eylül 2020).
- Fredman, A. (2020). The Long Term Effects of the Koronavirüs. [URL: <https://www.jpost.com/Opinion/The-long-term-effects-of-the-coronavirus-619118>] (Erişim Tarihi: 08 Eylül 2020).
- Husain, A. (2020). After the Pandemic, A Global Hunger Crises. [URL: <https://www.nytimes.com/2020/06/12/opinion/coronavirus-global-hunger.html>] (Erişim Tarihi: 07 Eylül 2020).
- Ik-su, S., Tae-joon, K. ve Ha-yeon, L. (2020). Korean tour industry seeks gov't help to prevent chain bankruptcies. [URL: <https://pulsenews.co.kr/view.php?year=2020&no=140795>] (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2020).
- Japan Bound Statistics (2020). [URL: <https://www.tourism.jp/en/tourism-database/stats/inbound/>] (Erişim Tarihi: 06 Eylül 2020).
- Karadağ, Ç. (2004). *Görme Kültürü Görüntüler Evreni*, Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Kuo, H.I., Chen, C.C., Tseng, W.C. Ju, L.F. ve Huang, B.W. (2008). Assessing impacts of sars and avian flu on international tourism demand to asia. *Tourism Management*, 29 (5), 917-928.
- Kwok, D., Siu, T. (2020). UPDATE 1-Hong Kong February retail sales post record fall on coronavirus spread. [URL: <https://www.reuters.com/article/hongkong-economy-salesfigures-idUSL4N2BM07S>] (Erişim Tarihi: 09 Eylül 2020).
- Michael, P. (2020). Coronavirus: Tourist arrivals see steep drop in March. [URL: <https://cyprus-mail.com/2020/04/21/coronavirus-tourist-arrivals-see-steep-drop-in-march/>] (Erişim Tarihi: 06 Eylül 2020).

- Mitchell, H. (2020). Expect more staycations this summer [URL: <https://www.marketplace.org/2020/07/03/expect-more-staycations-this-summer-covid19/>] (Erişim Tarihi: 06 Eylül 2020).
- Novelli, M., Burgess, L.G., Jones, A. ve Ritchie, B.W (2018). "No Ebola...Still doomed" –the ebola-induced tourism crisis. *Annals of Tourism Research* (70), 76-87.
- Osiński, S., ve Weiss, D. (2005a). Carrot 2: Design of a Flexible and Efficient Web Information Retrieval Framework. Third International Atlantic Web Intelligence Conference, 6-9 June 2005, Poland, ss. 439-444.
- Osiński, S. ve Weiss, D. (2005b). A concept-driven algorithm for clustering search results. *IEEE Intelligent Systems*. 20(3), 48-54.
- Parıldar, H. (2020). Tarih boyunca sağın hastalıklar. *Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi*, 19-26.
- Pelupessy, P. R. (2018). A comparison of clustering algorithm specifying in topical cluster tweets of the theme of ambon tourism. *International Journal of Computer Science and Software Engineering*, 7(8), 186-192.
- Petrova, A. (2020). Foreign tourist arrivals to Bulgaria drop 43.7% y/y in March. [URL: <https://seenews.com/news/foreign-tourist-arrivals-to-bulgaria-drop-437-yy-in-march-697128>] (Erişim Tarihi: 05 Eylül 2020).
- Post, P. P. (2020). Int'l arrivals take nosedive in March. [URL: <https://english.cambodiadaily.com/business/intl-arrivals-take-nosedive-in-march-163699/>] (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2020).
- Radulovikj, S. (2020). Foreign tourist arrivals to Bosnia's Federation down 79% y/y in March. [URL: <https://seenews.com/news/foreign-tourist-arrivals-to-bosnias-federation-down-79-yy-in-march-697048>] (Erişim Tarihi 07 Eylül 2020).
- Salcedo, A. Yar, S. ve Cherelus, G. (2020). [URL: <https://www.nytimes.com/article/coronavirus-travel-restrictions.html>] (Erişim Tarihi: 07 Eylül 2020).
- Sağlık Bakanlığı (2020). 06.09.2020 Tarihli Yeni Koronavirüs (COVID-19) Haftalık Durum Raporu. [URL: <https://www.seyahatsagligi.gov.tr/Site/HaberDetayi/2495>] (Erişim Tarihi: 08 Eylül 2020).
- Santos, D. (2020). How the Food and Beverage Industry is Responding to Coronavirus (Updated Frequently). [URL: <https://www.aislelabs.com/blog/2020/04/06/how-the-food-and-beverage-industry-is-responding-to-coronavirus-updated-frequently/>] (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2020).
- Sio-Chong, U. ve So, Y. C. (2020). The impacts of financial and non-financial crises on tourism: Evidence from Macao and Hong Kong. *Tourism Management Perspectives*, 33.
- Smartraveller (2020). COVID-19 Information for Australian Travellers. [URL: <https://www.smartraveller.gov.au/COVID-19>] (Erişim Tarihi: 08 Eylül 2020).
- Stefanowski, J. ve Weiss, D. (2003). Carrot 2 and Language Properties in Web Search Results Clustering. International Atlantic Web Intelligence Conference, 5-6 May 2003, pp. 240-249.

- Sullivan, L. (2020). Macau's gaming revenue fell 88 percent in February, *Casino Review*, [URL: <https://www.casino-review.co/macau-gaming-revenue/>] (Erişim Tarihi: 11 Eylül 2020).
- Tandoğan, M. (2018). Konaklama işletmelerinde tedarik zinciri yönetimi. *Social Sciences Studies Journal*, 4(16), 1375-1386.
- Tan, H. (2020). China's travel restrictions amid coronavirus outbreak will hit other Asian economies. [URL: <https://www.cnbc.com/2020/01/28/coronavirus-china-travel-restrictions-will-hit-asian-economies.html>] (Erişim Tarihi: 09 Eylül 2020).
- Taylor, J. (2020). Completely dropped off': Australia's tourism industry braces for coronavirus crisis. *The Guardian*. [URL: <https://www.theguardian.com/world/2020/feb/11/completely-dropped-off-australias-tourism-industry-braces-for-coronavirus-crisis>] (Erişim Tarihi: 08 Eylül 2020).
- The Jakartapost (2020). [URL: <https://www.thejakartapost.com/travel/2020/05/18/cambodia-expects-chinese-tourists-to-drive-its-tourism-growth-after-covid-19-outbreak.html>] (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2020).
- Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği (2020). Publications. [URL: <https://www.iata.org/en/publications/economics/>] (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2020).
- Valézquez, C. (2020). El CNET pide apoyo mientras sus empresas salvan empleos [URL: <https://www.dineroenimagen.com/carlos-velazquez/el-cnet-pide-apoyo-mientras-sus-empresas-salvan-empleos/120918>] (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2020).
- Weiss, D. (2001). A Clustering Interface for Web Search Results in Polish and English (MSc Thesis), Poznan University of Technology, Polonya.
- Yang, Y., Zhang, H. ve Chen, X. (2020). Coronavirus pandemic and tourism: Dynamic stochastic general equilibrium modeling of infectious disease outbreak. *Annals of Tourism Research*, 83, 1-6.
- Zenker, S. ve Kock, F. (2020). The coronavirus pandemic—A critical discussion of a tourism research agenda. *Tourism Management*, 81, 1-4.